

ПОБУДОВА КОНСТРУКЦІЙ МОДУЛІВ МЕНЕДЖМЕНТУ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Освітній менеджмент, народжений потребою особистісно орієнтованої системи навчання, визначив і закріпив життєво важливі та нові функції викладача в організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів. До нових належить функція проектування перебігу інтелектуального розвитку кожної конкретної особистості. Відповідно на перший план виходять такі форми діяльності викладача, як розробка індивідуальних стратегій навчання різних осіб, діагностика, індивідуальне консультування тощо.

Із запровадженням нових інформаційних технологій у процес управління навчанням викладач буде мати не середні показники результатів роботи майбутніх учителів, а точну інформацію, яка має індивідуально-особистісний характер і дозволяє побачити динаміку розвитку кожної особистості у процесі навчання. Більш широкого та конкретного розуміння, виходячи з цих позицій, набуває поняття «менеджмент навчання» або освітній менеджмент, що усвідомлюється не тільки як управління навчальними установами, але й процесом навчання кожного студента. При цьому суб'єктами освітнього менеджменту є вже не лише керівники установ, але й викладач і сам майбутній учитель.

Ці положення багато років тому розглядали І. Лернер у праці «Начало кибернетики» [9], Н. Тализіна «Управління процесом засвоєння знань» [14], а сьогодні їх відстоюють у своїх дослідженнях Д. Матрос, Д. Полєв, Н. Мельникова у праці «Управління якістю освіти на основі нових інформаційних технологій та освітнього моніторингу» [10].

Однак, проблема побудови конструкцій модулів менеджменту навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів не була предметом спеціального дослідження в педагогічній і управлінській літературі.

Таким чином, виходячи з вищезазначеного, метою статті є розгляд проблеми побудови конструкцій модулів менеджменту навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів.

Конкретний зміст процесу освітнього менеджменту навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх учителів визначається його метою, принципами, функціями суб'єкта й об'єкта управління, а також використовуваними прийомами та технологіями навчання, які впливають з проблемного аналізу навчально-виховного процесу, діагностики реальних проблем викладачів у менеджменті процесу навчання та завдань державної політики в галузі модернізації української освіти.

В умовах, коли в Харківській області абсолютна більшість освітніх установ працює в інноваційному режимі, такою конкретною проблемою, спільною для педагогічних колективів, стала проблема особистісно орієнтованого навчання й управління якістю освіти.

Використання науково-теоретичних знань з менеджменту в освіті та концепції особистісно орієнтованої освіти дозволили нам спільно з адміністрацією органів управління освітою, спеціалістами відділів освіти Слобожанщини, керівниками освітніх установ, учителями та керівниками методичних служб районів і міст під час роботи над курсовими проектами, випускними кваліфікаційними роботами здійснити спробу спроектувати конструкцію модулів освітнього менеджменту навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх учителів на заняттях і визначити критерії та показники оцінки його якості.

Процес підготовки проекту конструкції освітнього менеджменту в процесі навчання ми умовно поділили на кілька етапів.

Перший етап – це постановка операціональної мети та розробка структурної схеми освітнього менеджменту навчально-пізнавальною діяльністю учнів на уроці (загальні положення для всіх). Це найскладніший і найвідповідальніший етап у моделюванні конструкції. Його здійснювала під нашим керівництвом творча ініціативна група з керівників освітніх установ, заступників директорів з навчально-виховної, наукової роботи, та науково-методичного забезпечення, спеціалістів районних відділів освіти та досвідчених учителів.

Слід зазначити, що під структурною схемою менеджменту навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів на заняттях ми розуміємо текстове та графічне зображення конструкції його модулів менеджменту у вигляді сукупних, взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів системи навчання та менеджменту. Побудова конструкції за таким принципом забезпечує, по-перше, реалізацію нашої гіпотези: «конструкція модулів менеджменту навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів на заняттях тільки тоді є раціональною й ефективною, коли вона будується на основі системно-структурного, діяльнісного підходів та базується на синтезі та синхронності використання концепції особистісно орієнтованої освіти та теорії освітнього менеджменту в організації процесу навчання.

По-друге, побудова конструкції модулів менеджменту навчально-пізнавальною діяльністю зумовлюється практичною можливістю «... дослідити передусім взаємодії та зв'язки різних компонентів цілого, знайти в системі цих відношень провідні тенденції та основні закономірності» [8, 63], адже «...явище може вважатися зрозумілим і поясненим, якщо знайдено його структуру» [11, 36].

Провідним методом системного дослідження є моделювання, яке дає можливість на кожному новому щаблі знань про об'єкт подати його у цілому вигляді, у вигляді модуля [15, 281]. Цієї позиції ми й дотримувалися у своїх дослідженнях і проектуванні конструкції модулів менеджменту процесом навчання учнів способів навчально-пізнавальної діяльності на уроці.

Спираючись на практику побудови алгоритмів менеджменту в теорії соціальних систем і враховуючи, що залежно від призначення конструкція управління може бути сформована на різних підставах, ми акцентували свою увагу на розгляді організаційно-управлінського аспекту в менеджменті

навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх учителів на заняттях.

З позицій системного підходу конструкція модулів менеджменту навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх учителів у найбільш загальному, робочому вигляді може бути подана як процес відносно самостійної діяльності, який містить: доцільну діяльність тих, хто організує навчально-пізнавальну діяльність майбутніх учителів на заняттях і керує нею (викладач на рівні класної групи як суб'єкт і як об'єкт на рівні освітніх установ); засоби й умови, що забезпечують творчу працю викладача та продуктивність кінцевих результатів [18, 81].

Конструкція модулів менеджменту навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх учителів на заняттях здійснювалася з урахуванням аналогів побудови модулів соціальних систем, передового досвіду менеджменту навчально-пізнавальною діяльністю студентів на заняттях в освітніх установах Харківської області, на основі ідей особистісно орієнтованого навчання. Вона вибудовувалася відповідно до етапів менеджерського циклу, що за допомогою алгоритму управління можна виразити так:

$OM = DAOI \rightarrow *Pm1 \rightarrow Pm1 \rightarrow Mr \rightarrow Pr \rightarrow Pl \rightarrow Oo1y \rightarrow Ko^{\wedge} Pko \rightarrow ApOI \rightarrow Mn$

де OM – операціонально поставлена мета;

DAOI – діагностика, аналіз, обробка інформації та конкретизація завдань;

Pm1 – прогнозування нової якості навчально-пізнавальної діяльності; m – розробка моделі конструкції; M1 – те, що виходить на основі прогнозування;

EKk1 – експеримент; k – концептуальні основи проектованої конструкції; K1 – те, що виходить на основі експерименту;

Mr – менеджерське рішення;

Pr – програмне рішення;

Pl – планування навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів;

Oo1y – оперативне управління; o1 – організація навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів;

Ko – контроль у системі освітнього менеджменту;

Pko – регулювання та координація діяльності за результатами контролю;

ApOI – аналіз результатів навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів, обробка інформації;

Mn – постановка нової мети чи прийняття менеджерського рішення за результатами.

Потреба в розробці алгоритму визначається необхідністю чітко сформулювати сутність нового для викладача процесу – менеджменту навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів у системі освітнього менеджменту та тим самим полегшити систему засвоєння специфічних його функцій в особистісно орієнтованому процесі навчання в групі, забезпечити ефективність і результативність менеджерської діяльності.

Розробка конструкції модулів освітнього менеджменту навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів на заняттях була зумовлена

бажанням чітко сформулювати сутність процесу, аргументовано обґрунтувати нашу гіпотезу та звичайно, була викликана практичною необхідністю допомогти викладачам, а також багатьом менеджерам-початківцям освітніх установ, які освоюють освітній менеджмент, особистісно орієнтовану систему навчання й способи навчально-пізнавальної діяльності. Окресливши коло правил і способів послідовної реалізації освітнього менеджменту в процесі навчання, ми спробували забезпечити успішну реалізацію нових ідей у практиці навчання [8, 122-127].

Детальною розробкою проекту самої конструкції модулів освітнього менеджменту навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх учителів на заняттях завершується перший етап проектування менеджменту в освітньому процесі.

Побудова конструкції модулів менеджменту дозволяє чітко уявити взаємозв'язок усіх компонентів системи управління освітнім процесом і практично керуватися цим у своїй педагогічній і менеджерській діяльності на навчальних заняттях у групах.

Другий етап – переклад структурної схеми освітнього менеджменту навчально-пізнавальною діяльністю на мову практичних дій, тобто в різні форми менеджерських рішень з розглядом і затвердженням їх на методичній раді чи раді факультету, якщо вони впроваджуються у систему всієї освітньої установи.

Звичайно, впровадження конструкції модулів вимагало як апробований варіант у роботі викладача певних критеріїв ефективності процесу менеджменту пізнавальною діяльністю учнів, що практично було зроблено на цьому етапі роботи.

Завдання викладача – навчати майбутніх учителів способів самостійної пізнавальної діяльності в системі освітнього менеджменту на заняттях, безперервного спостереження, підбиття підсумків діяльності кожного студента, допомога йому за потреби. Лише такий підхід дозволив побачити динаміку процесу, його кінцевий результат і перешкодити необ'єктивному оцінюванню рівня навченості майбутніх учителів і діяльності викладача [7, 379].

Третій етап – організація освітнього менеджменту навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх учителів на заняттях й системи менеджменту процесом навчання на рівні класної групи, які забезпечують реалізацію спроектованої викладачем конструкції навчально-пізнавальної діяльності. Цей етап відзначається багатогранністю функцій менеджменту, причетністю до цієї діяльності суб'єктів різного рівня та ступенів менеджменту, тобто не лише викладача, а й майбутніх учителів і адміністрації закладів освіти. Під ступенем менеджменту в теорії та практиці розуміють рівень організаційної ієрархії в управлінні освітніми установами та освітнім процесом у цілому. На жаль, поки що ця діяльність здійснюється на рівні закладів освіти, але не на рівні навчальної групи.

Необхідність використання компонентів освітнього менеджменту в освітньому процесі незабаром зрозуміє вся педагогічна громадськість, бо здійснюючи модернізацію освіти та підвищення якості управління нею, ми

передбачаємо управління школою взагалі. Ще Г. Гегель говорив, що «...не можна діяти «взагалі», вирішення практичних завдань обов'язково пов'язане з розглядом тих чи інших деталей» [6, 283]. «Керувати школою взагалі означає фактично не керувати нею зовсім. Управління складними соціальними педагогічними системами вимагає конкретного осмислення управлінської діяльності на кожному життєво важливому для неї етапі, на кожній її підсистемі» [6, 283].

Погоджуючись із позицією Ю. Конаржевського, ми впевнені, що найважливішим напрямом реконструкції та модернізації освітнього менеджменту має стати розробка цільових програм менеджменту конкретними ланками педагогічного процесу. «Вирішення абсолютної більшості завдань модернізації школи так чи інакше залежить від якості, ефективності, інноваційної спрямованості уроків, – зазначає Ю. Конаржевський, – отже, сьогодні на перший план виходить завдання розробки конкретної системи управління уроком у кожній школі. Управління уроком – це не тільки педагогічна, управлінська, а й найскладніша, найгостріша соціальна проблема, бо від її вирішення залежить якість навчально-виховного процесу, ефективність функціонування школи, стан системи народної освіти в цілому» [6, 284].

Послідовність упровадження технології освітнього менеджменту навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів на заняттях здійснювалася в навчальних закладах, у яких проводився експеримент у природних умовах і апробація конструкції в цілому за єдиною приблизною схемою, закладеною з самого початку в проекті, звичайно, з урахуванням особливостей освітніх установ, рівня підготовки кадрів, стану навчально-виховного процесу, системи інноваційної діяльності, яка склалася в навчальних закладах.

Певна річ, конструкція стратегічної мети та визначення завдань модернізації процесу навчання здійснювалися на підставі аналізу досягнутих результатів у навчанні, діагностики реальних проблем учителів у навчально-виховній роботі, результатів навчання студентів.

Особливого значення у своїх дослідженнях ми надавали вивченню досвіду роботи викладачів освітніх установ, педагогічному аналізу діяльності закладів освіти, які є базовими в системі підготовки кадрів, збагачених раніше за інших технічними засобами, що дозволяють у системі моніторингу відстежувати результати діяльності викладача та майбутніх учителів [7, 16, 17].

Системний аналіз діяльності як окремих викладачів, так і педагогічних колективів дозволив виділити фактори, що стримують якісний розвиток освітнього процесу, визначити роль освітнього менеджменту в процесі особистісно орієнтованого навчання на заняттях і його ефективність. Вивчення досвіду, аналіз практики організації навчально-пізнавальної діяльності на заняттях, проведення занять з керівниками та спеціалістами відділів управління освіти, вчителями, здійснення експерименту сприяли колективному відпрацюванню початкового варіанту конструкції, а потім – і системи освітнього менеджменту навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вчителів на уроці в умовах особистісно орієнтованого навчання.

Аналіз результатів освітнього процесу й ефективності менеджменту – це

заклучний етап у педагогічній і менеджерській діяльності викладача на заняттях і в той же час вихідна позиція для нового циклу менеджменту навчально-пізнавальною діяльністю в системі особистісно орієнтованого навчання. Мета цього етапу – технологія менеджменту навчально-пізнавальної діяльності, виявлення результативності роботи викладача в нових умовах, що базується на врахуванні його реальних труднощів у навчально-виховному процесі, оцінці ефективності освітнього менеджменту, сформованій та побудованій на основі загальної теорії менеджменту, концепції особистісно орієнтованого навчання та прийнятих критеріїв [4, 27].

Таким чином, узагальнену менеджерську діяльність учителя в оптимальному варіанті ми уявляємо як конструкцію модулів освітнього менеджменту навчально-пізнавальною діяльністю учнів на уроці за такими напрямками, як етапи менеджменту, мета й зміст етапу, спільна діяльність педагога й учнів, методика досягнення мети, очікувані результати роботи на конкретному етапі. У зв'язку з цим більшої конкретизації вимагає розробка методики досягнення мети та критеріїв оцінки результатів роботи на кожному конкретному етапі менеджерської діяльності викладача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильев Ю.В. Научные способы управления школой: Теоретическое и методологическое исследование // Проблемы научной организации труда в школе / Под ред. И.П. Раченко. – М.: Педагогика, 1997. – С. 39-60.
2. Гвишиани Д.М. Организация и управление. – М.: Наука, 1972. – 536 с.
3. Де Калувэ Л., Маркс Э., Петри М. Развитие школы: модели и измерения. – Калуга, 1993. – 239 с.
4. Демиденко Г.А. Стратегический менеджмент в системе образования: Учеб. пос. – К.: МАУП, 1999. – 174 с.
5. Друкер П.Ф. Задачи менеджмента в XXI веке. – СПб.; Киев: Вильяме, 2000.
6. Конаржевський Ю.А. Аналіз урока. – М.: Знання, 2000. – 336 с.
7. Кравченко Л.М. Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти. – Полтава: Техсервіс, 2006. – 418 с.
8. Крижко В. Теорія та практика менеджменту в освіті. – Запоріжжя: Просвіта, 2003. – 272 с.
9. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. – М.: Знание, 1980.
10. Матрос Д.Ш, Полев Д.М, Мельникова Н.Н. Управление качеством образования на основе новых информационных технологий и образовательного мониторинга. – М.: Наука, 2001. – 128 с.
11. Мескон М.Х., Альберт М., Хедуори Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. – М.: Дело, 1996. – 704 с.
12. Попов Г.Х. Проблемы теории управления. – М., 1970. – 129 с.
13. Розбудова менеджменту – освіти в Україні. – К.: Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні, 2003. – 1 ел. опт. диск Pentium.
14. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний. – М.: Знание, 1965. – 105 с.

15. Третьяков П.И., Сенновский И.Б. Технология модульного обучения в школе: Практикоориентированная монография. – М.: Новая школа, 1997. – 352 с.
16. Третьяков П.И., Чекмарева Т.К. Практика управления современной школой: (опыт педагогического менеджмента). – М.: МГПУ, 1995. – 200 с.
17. Управління навчальним закладом / О.І. Мармиза та ін. – Х.: Ранок, 2003. – 151 с.
18. Федоров В.Д. Менеджмент закладу освіти, менеджер закладу освіти: психологічні засади. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2004. – 223 с.